

Abbas Mirzə Şərifzadə Azərbaycan xalqının dünya mədəniyyətinə bəxş etdiyi görkəmli sənətkarlardan idi. Gənclik illərindən aktorluq sənətinə yiyələnmiş, sonralar həm də rejissor kimi püxtələşmişdi. Azərbaycanın Xalq artisti kimi şərəfli ada layiq görülmüşdü.

A.M.Şərifzadə orijinal siması olan nadir istedadlardan idi. Teatra yüksək ideya-tərbiyəvi əhəmiyyəti olan məktəb kimi baxırdı. Böyük ideyalarla yaşayırdı. Yaradıcılığında həmişə ciddi məsuliyyət hiss edirdi. Həyatın, inkişafın zəruri tələbi olan prinsipləri böyük iradə ilə müdafiə edirdi.

O, 1893-cü ildə Şamaxının Yuxarı Qala məhəlləsində ziyalı ailədə anadan olmuşdur. Atası Mirzə Rəsul geniş dünyagörüşünə, yeni ruhlu mədəniyyətə malik insan idi. Seyid Əzim Şirvaninin "Üsuli-Cədid" məktəbində dərs deyirdi və Şamaxının ən mötəbər müəllimlərindən biri kimi dərin hörmət qazanmışdı.

O, dövrünün böyük sənətkarı idi

1902-ci ildə Şamaxıda dəhşətli zəlzələ baş verir. Ailə Bakıya köçmək məcburiyyətində qalır. Beləliklə, yeniyetmə Abbas Mirzənin həyatında sərt bir dönüş yaranır, bütün sonrakı fəaliyyəti Bakı ilə bağlı olur.

1908-ci ildə Abbas Mirzə Molyerin "Zorən təbib" əsərindəki epizodik rolla ilk dəfə səhnəyə çıxır. İki il sonra "Maarif" cəmiyyəti nəzdində yaradılmış teatr kollektivinə qəbul olunur. 1911-ci ildə Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin "Ağa Məhəmməd şah Qacar" faciəsinin əsas qəhrəmanı olan Qacarın obrazını yaratmaqla özünü peşəkar aktyor kimi təsdiq edir. Cəfər Cabbarlı Abbas Mirzənin o dövrdəki fəaliyyəti barədə yazırdı ki, bu çəlimsiz, arıq, zahirən zəif görünən gəncin içində çox güclü, odlu mənəvi bir qüdrət aşib-daşmaqdadır. Əsərin müəllifi Ə.Haqverdiyev onu "Şah Qacarın padşah yaradıcısı" adlandırdı.

Görkəmli aktyor Azərbaycanın ozamanki teatr həyatının məhvəri sayılırdı. O həm də təşkilatçılıq bacarığı ilə fərqlənirdi. İstedadını düzgün istiqamətləndirə bilmişdi və onu ardıcılıqla xalqa xidmətə həsr edirdi. Bir aktyor kimi üzərinə düşən vəzifəni yerinə yetirməkdə ona istedadı ilə yanaşı, savadı və intellekti də kömək edirdi. Bütün bu xüsusiyyətlər Abbas Mirzəyə müxtəlif obrazlar vasitəsilə insan faciəsini göstərməyə, həm də dövrünün qabaqcıl ideyalarını tərənnüm etməyə imkan verirdi.

Şərifzadənin obrazlar qalereyasına öteri nəzər salaq: Otello, Şeyx Sənan, Oqtay, Karl, Aydın, Don Kixot, Maqbet, Teymur Ağa, Səyavuş, Eyvaz, Dəli Knyaz, Hamlet, İblis... Bunlar bir-birindən tam fərqlənən obrazlardır. O, bu surətlərin hər birini fərdi yanaşma ilə yaradırdı. Lakin bütün bu müxtəlifliyi birləşdirən yeganə oxşarlıq aktyor oyunundakı təbiilik idi. Başqa sözlə desək, Abbas Mirzə səhnədə özünü unudaraq gah şeyxə, gah ağaya, gah da sevən gəncə çevrilirdi.

A.M.Şərifzadə Azərbaycan teatri tarixinə Hamleti oynayan ilk aktyor kimi daxil olmuşdur. Əsər 1926-cı ildə Dram Teatrının səhnəsində qoyulmuşdu. Tamaşanı Cəfər Cabbarlının tərcüməsi əsasında A.A.Tuqanov səhnələşdirmişdi. Ümumiyyətlə, C.Cabbarlı yaradıcılığı Abbas Mirzə sənətindən qırmızı xətlə keçirdi. Aktyorun fəaliyyətinin 20 illik yubileyində Cabbarlı ona "Oqtay Eloğlu" əsə-

Şərifzadə Otello rolunda

Mərzəyyə Davudova və Abbas Mirzə Şərifzadə "Maqbet" tamaşasında

rini təqdim edir. Yazır ki, burada yaratdığım obraz səninin obrazındır. Fərqli odur ki, onun adı Oqtay, səninin adı Abbasdır. İkinizin həyatda qayəsi birdir.

Bu böyük səhnə xadimi yaşadığı dövrün tamaşaçısını tam qane edə bilir, hətta zamanı qabaqlamağı belə bacarırdı. Fəaliyyət göstərdiyi illərdə istər ictimaiyyət, istərsə də dövrü mətbuat onu həmişə yüksək dəyərləndirmişdir. Abbas Mirzə haqqında yazılan məqalələrə "Milli səhnəmizin qəhrəmanı", "Şərq teatrının böyük qəhrəmanı", "Avropa səviyyəli aktyor" kimi başlıqlar verilmişdir.

Azərbaycan teatri Moskvada çıxış edərkən görkəmli teatrşünaslar Abbas Mirzənin oyunundan heyranlıqlarını gizlədə bilməmişdilər. Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Mustafa Mərdanov və digər görkəmli insanlar Şərifzadə sənətkarlığına çox yüksək dəyər vermişdilər.

Onun yaradıcılıq imkanları çox geniş idi. Məhz bunun sayəsində o, Azərbaycanın mədəniyyət tarixinə təkcə aktyor deyil, həm də rejissor kimi daxil olub. Görkəmli sənətkar "Şeyx Sənan", "Oqtay Eloğlu", "Aydın", "Ağa Məhəmməd şah Qacar", "Qaçaq Kərəm" kimi tamaşalara rejissorluq edib, "Leyli və Məcnun", "Əsli və Kərəm", "Aşıq Qərib", "Şah İsmayıl" operalarına quruluş verib.

Çox illərə imza atıb Abbas Mirzə. İlk kino rejissorumuz olub. "Bismillah", "Hacı Qara", "Gilan qızı", "Məhəbbət oyunu" filmlərini çəkib.

1920-ci illərin ortalarından başlayaraq Abbas Mirzə digər istedadlı həmkarları Mirzağa Əliyev, Kazım

Ziya, Sidqi Ruhulla, Mustafa Mərdanov, İsmayıl Hidayətzadə, Möhsün Sənanı ilə birgə çalışmışdır.

Görkəmli teatr xadimi təkcə istedadına güvənən sənətkar deyildi. Daim öz üzərində işləyirdi, irəliyə can atırdı. Yenilikləri sevir və onlara həvəslə yiyələnirdi. Bu, onun aktyor və rejissor ustalığını artırır, uğurlarının, qələbələrinin sayını çoxaldırdı. Kinolarda bəzən montaj işini də öz üzərinə götürürdü. Montajı aktyor və rejissor işinin yekunu sayırdı. Daim müaliyə edirdi. Baxdığı, hətta baxmadığı filmlər haqqında resenziyaları oxuyurdu. Moskvadakı rəsm qalereyası ilə tanış olmuşdu. Tez-tez Əzim Əzimzadə ilə görüşür, maraqlı söhbətlər edirdi. Bütün bunlar çəkdiyi filmlərin bədii tərtibatında da özünü göstərirdi.

Beləliklə, qısa bir ömürdə çox böyük, çox zəngin sənət yolu keçən, təkrarsız obrazlar yaradan, monoloqları ilə teatr salonlarını lərzəyə gətirən Abbas Mirzə o dövrün yüzlərlə günahsız ziyalı, sənətkarı, sadə vətəndaşı kimi repressiya qurbanı taleyi də yaşamalı olub. Əlbəttə ki, ona qarşı əsassız ittihamlar irəli sürülüb. Bu ittihamlar o dərəcədə saxta, uydurma idi ki, onların müəlliflərinin yazdıqları tarixin "gizlətdiyi" sənədlərdə dolaylı düşür, yəni biri digərini inkar edirdi.

İttiham belə idi: "Əldə edilmiş məlumatlara görə, Şərifov Abbas Mirzə Rəsul oğlu bir xarici dövlətin xeyrinə casusluqda ifşa olunur. Qeyd olunanlara əsasən, o, həbsə alınıb Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin 68-ci maddəsi ilə məsuliyyətə cəlb edilməlidir".

O zaman qarşısızalmaz olan bu rejim Abbas Mirzə də qurban gedir. 1937-ci il dekabrın 3-də Dövlət Təhlükəsizliyi İdarəsi 3-cü şöbəsinin müvəkkili, leytenant Kovrijenko Şərifovun məsuliyyətə cəlb edilib həbs olunması barədə qərar verir. Qərar yuxarı instansiyalarda da təsdiq edilir. Böyük teatr xadimini ad günü ərəfəsində həbsə salırlar. Bakının Çadrovaya küçəsi, 115 ünvanında yerləşən evində axtarış aparılır və müsadirə zamanı tapdıqları bir teatr qılıncı və iki teatr tapançası (!) olur.

Dekabrın 4-də həbs olunan Abbas Mirzədən nələrsə soruşurlar! Xaricdə yaşayan qohumu, İran və Türkiyə konsulluqları, əksinqilabçılarla əlaqəsinin olub-olmadığı barədə onu sorğu-suala tuturlar. O, bütün suallara vicdanının səsi ilə səmimi cavablar verir.

Tanınmış bir aktyorun, əlbəttə ki, pərəstişkarlarının, çoxsaylı tanış və dostlarının olması təbii bir haldır. Abbas Mirzəyə Hüseyn Cavid, Cavad Axundzadə, Mikayıl Müşfiq, Seyid Hüseynlə əlaqələri barədə də suallar verirlər. Təbii ki, aldıqları cavablara inanmır, daha doğrusu, inanmaq istəmirlər. "...Səmimi deyilsiniz. Siz yaxşı artist olmağınızdan istifadə edərək Cavid, Cavad və Müşfiq kimi burjuva antisovet yazıçılarını tərənnüm edib onların pantürkist xəttini həyata keçirirsiniz. Nə üçün siz konsertlərdə və radioda repertuarınıza Müşfiqin, Hüseyn Cavidin və Əhməd Cavadın əsərlərini salırdınız?" - deyirlər. Abbas Mirzə bildirir ki, konsert proqramlarını İncəsənət Komitəsi təsdiq edir və icazə olmadan heç bir əsəri ifa etmək mümkün deyil.

Müstəntiqlər istədiklərinə nail olmaq üçün əsl tamaşa qururlar. Elə bir tamaşa ki Abbas Mirzə onu heç vaxt ağına belə gətirə bilməzdi. Çünki ona atılan böhtanlardan tamamilə uzaq idi. Dönə-dönə deyirdi: "Mən heç vaxt sovet hakimiyyəti əleyhinə işləməmişəm və əgər bir şey etsəydim, bu barədə xəbər verərdim. Mən nəinki Məsvətin işləri ilə məşğul olmamışam, hətta bu haqda belə düşünməmişəm..."

Dindirmələr 1938-ci ilin yanvarında da davam etdirildi. Məsvətin əks-kəşfiyyət idarəsi ilə münasibətdə ittiham olunurdu. Müttəhim isə yenə də bu idarə ilə heç bir əlaqəsi olmadığını və idarənin heç bir məmurunu tanımadığını bildirirdi. Altı dəfə uzun sürən dindirmələr, eyni suallara verilən eyni cavablar, təzyiqlər, işgəncələr davam edirdi. Hətta Abbas Mirzənin üzünə duranlar da tapılırdı.

Məhkəməsi cəmi 15 dəqiqə çəkən bir çox "qırmızı terror" qurbanlarından fərqli olaraq Abbas Mirzə Şərifzadənin işi xeyli vaxt davam edir. 1938-ci il oktyabrın 30-da onun casusluq fəaliyyətinə görə güllələnməsi qərara alınır.

Aktyorun "cinayət işi"nin 51-ci vərəqəsində qeyd olunub ki, onun güllələnməsi haqqında qərar noyabrın 16-da yerinə yetirilib. Yəni ölüm hökmünün icra edilməsi bir aya qədər ləngidilib. Deməli, Abbas Mirzə lazımı ifadələri verərsə, onu güllələməyəcəklərini vəd ediblərmiş...

Ömrünün və sənətinin çiçəklənən dövründə qətlə yetirilən Şərifzadə kim bilir səhnəmiz üçün, Azərbaycan teatri və kinosu üçün daha nələrsə edərdi? Lakin elə bu qısa ömründə etdikləri də onun Azərbaycan mədəniyyəti tarixində bir ustad sənətkar kimi qalması üçün kifayətdir.

*İradə ƏLİYEVƏ,
"Azərbaycan"*